

Børn skal da inddrages i hverdagens læsning og skrivning

Nogle problemstillinger fremstår klarest ved at blive set i et historisk perspektiv og ikke kun i en nutidig sammenhæng. Som når skolen anses for at være den eneste mulige kilde til læseindlæring. At hverdagslæsning i dag er noget, alle voksne benytter sig af uden hjælp fra eksperter, har ikke ført til forstyrrende nytænkning hos de pædagogiske eksperter. De ser fortsat skolen og lærerne som den eneste mulige indgangsport til de hellige haller. Problemet er bare, at hver sjette elev ikke slipper inden for porten. Og sådan har det nu været gennem årtier på trods af det ene forsøg efter det andet på at få rettet op på miseren. Og hver sjette elev er ikke klinisk ordblind. Højst hver fjortende. Så der må være noget galt, og noget der kan gøres bedre.

At skolefolk og fageeksperter har monopol på den første indlæring af læsning og skrivning, er en sejlivet tradition fra tidligere tider, hvor barnets første møde med disse fagdiscipliner nødvendigvis måtte finde sted i skolen. Men uden det mindste blik for de kolossale forandringer, der siden er sket i samfundet, opfører vi os stadig, som om vi levede i det gamle bondesamfund. Her havde almuebefolkningen ikke brug for eller adgang til skriftsproget og måtte derfor sende deres børn i skole for at lære at læse de hellige skrifter. I dag skal børn ikke læse for at opnå frelse i det hinsides, men for at klare sig i kampen på det dennesidige arbejdsmarked. Og her har de den store fordel i forhold til tidligere generationer at vokse op i et moderne informationssamfund, hvor de er omgivet af trykte og skrevne tekster overalt, hvor de vender sig i det offentlige og private rum: I bøger, blade og aviser, på tv-skærm og computer, mobiltelefon og iPad, reklamer i postkassen og på togstationer, motorveje og busser, plakater, vareskilte i supermarkedet, på emballage osv. Alligevel fortsætter vi som en ureflekteret automatfunktion med at overlade det til skolen at indføre barnet i hele dette visuelle sprogunivers. Som de eneste stilles skolelærerne til ansvar for den opvoksende generations læsefærdigheder eller mangel på samme ganske uden tanke for det paradoksale i, at børnene vokser op i et fuldt udviklet skriftsamfund, uden at nogen for alvor har gjort sig den ulejlighed at fortælle dem om skriften og demonstrere for dem, hvad den kan bruges til. Måske nok den obligatoriske oplæsning på sengekanten og ABC-sangen, men resten overlader vi til de professionelle. Hvor mange forældre har mon fundet det naturligt at pege på en tekst, der siger noget relevant eller spændende for barnet, og så sige: 'Se, der står ...' ! Det kunne f.eks. være et skilt på døren til legetøjsbutikken, hvor mor peger og siger: 'Se, der står "Åben lørdag fra kl. 10-14"'. Men nu er klokken 3. Klokken 14 betyder klokken 2. Så vi må vente til på mandag'. Eller et vareskilt i supermarkedet, som mor peger på, mens hun siger: '1 pose 6 kr., 2 for 10 kr. Hvor mange poser kan du så få for dine 20 kr.?' Her får barnet både lidt hverdagslæsning og hverdagsmatematik, meningsfuldt og relevant. Barnet skal ikke have oplevet denne lille handling ret mange gange, før det en dag selv får øje på et skilt i en butik eller på gaden og spørger: 'A dår der'? Med

dette spørgsmål har barnet brudt koden til de voksnes hemmelige verden som et skriftens Sesam luk dig op. For fra nu af kan barnet på eget initiativ og sammen med den voksne begynde at udforske hverdagens brugstekster.

Men skriften er ikke kun et praksisprog. Det er også et oplevelsessprog til næring for fantasien, som vi møder det i bøger. 'Læs højt for dit barn hver dag', hedder det. Jamen, hvordan læse højt? Hvis barnet kun ser bagsiden af bogen eller kun får udpeget billederne, er en gylden mulighed forpasset til at vise barnet den trykte teksts funktion som bærer af ordene, der former fortællingen. Uden at det behøver at standse flowet i oplæsningen, kan man som noget helt naturligt indimellem pege på et ord i teksten, som har optaget barnet eller meddeler noget centralt. Ikke udpeget af læsetekniske grunde, men alene for sin betydning. Når bogen er læst færdig, kan man spørge barnet, om der er nogle ord fra bogen det gerne vil have. Hver gang barnet nævner et spændende ord, skriver den voksne det på et kartonkort, udtaler det og lægger så kortet med bagsiden opad. Når der ligger 5-6 kort, vælger barnet et kort og skal nu finde et sted i bogen, hvor ordet står. Bogen skimmes ivrigt igennem, og begejstringen er stor, når ordet bliver genkendt på en side. Alene eller i fællesskab udtales ordet. Kortene gemmes, og ved senere lejligheder tager barnet dem frem og sammenligner dem. Snart genkender det bogstaver, der går igen i flere ord, taler med de voksne om sine iagttagelser, og får så fortalt, hvad de pågældende bogstaver hedder. Nu er hele den selvinitierede læseproces sat i gang. Når man tænker på, at barnet lærer at tale ved at høre, hvad de voksne siger, og samtidig se de handlinger eller genstande, der bliver talt om, er det lettere at forstå, hvad der er sket, når mennesker fortæller, at de har lært at læse ved at følge med i teksten, når den voksne læste op. For her har vi det samme grundskema: Barnet hører den voksne læse højt og ser samtidig det tekstbillede, der bliver udtalt. Det kan også være sangtekster, hvor gentagelsen sammen med melodien støtter hukommelsen, så den trykte tekst får mening for barnet, når den forbindes med sangens velkendte ord. Som den 84-årige Tove fortæller fra sin barndom i et religiøst hjem på Bornholm: 'Som 5-årig lærte jeg at læse, når jeg var på ferie hos min tante og onkel på landet. Hver morgen ved 9-tiden blev onkel kaldt ind fra sit arbejde – nu skulle der lyttes til radiogudstjenesten. En salmebog til hver, og lille mig skulle følge med. Min pegefingerrørte ved bogstaverne, der på den måde blev til ord, og når der blev sat melodi på til sangen, var det bare fantastisk. Jeg mindes endnu en morgensalme 'Nu titte til hinanden', som fik mig til at fatte meningen med de bogstaver. Forståelse og umage gjorde, at jeg kunne læse, førend jeg kom i skole'. En tilsvarende læringsmulighed får barnet når det ser på, mens en voksen skriver en af dagligdagens mange små brugstekster: Huskesedler, indkøbssedler, madopskrifter, sms'er, ønskesedler til jul og fødselsdag osv. Hvis de voksne i familien jævnligt lader barnet følge med, når de skriver eller læser i bøger og blade, på papir eller skærm, har barnet et stort forspring på læseområdet sammenlignet med børn, som aldrig bliver inviteret med i dagligdagens læsning og skrivning. I en spørgeskemaundersøgelse af læsegunstige

hjemmemiljøer, jeg har lavet, var mindst 15% af de adspurgte 700 personer begyndt at læse før skolestarten, efter eget udsagn ved at være blevet inddraget i familiens eller ældre kammeraters læse- og skriveaktiviteter.

Det spørgsmål må uvægerligt rejse sig: Hvordan er kløften opstået mellem på den ene side disse beretninger om en lempelig og ukompliceret indgang til skriftsproget og på den anden side den nuværende mål- og teststyrede sprog- og læsepædagogik i dagtilbud og indskoling? Hvordan er det formodede behov for en sådan god, teknisk-alfabetisk pædagogik opstået? Det korte svar er, at fortidens nødvendige pædagogik har overlevet, længe efter at den ikke længere er nødvendig. Eller rettere, ikke længere behøvede at være nødvendig, hvis vi agerede, som om vi levede i det århundrede, hvor skriftsproget med de digitale skriftmedier blev endegyldigt demokratiseret mod tidligere at være forbeholdt magt- og kultureliten. Flere forhold har bidraget til at fastholde den anakronistiske læsestart i skolen: Skrifthistoriske, skolehistoriske og videnskabsmetodiske.

Skrifthistorisk således en to-tusindårig forbindelseslinje bagud til den romerske alfabetisk skrift *scriptura continua*, SOMVARENSAMMENHÆNGENDESKRIFTUDENADSKILLELSEMELLEMORDENE. Den kunne kun læses ved at lyd afkode bogstaverne, og man kunne kun lære at læse ved at lære bogstavernes lydrepræsentation og så sætte disse lyde sammen til genkendelige talesprogsstørrelser. Denne fremgangsmåde benytter man uændret den dag i dag ganske uanset det faktum, at den latinske alfabetisk skrift for 800 år siden fik en adskillelse mellem ordene der tydeliggjorde dem som skriftens betydningsenheder. Herved blev det lettere at fange betydningsindholdet visuelt og, hvad der er nok så vigtigt, det blev nu muligt at gå en anden vej ind i skriften end via bogstav-lyd, nemlig fra skriftens betydnings- og ordside, ordene, og så derfra til den alfabetiske bogstav-lydkode. Det er præcis den vej, de førskolelæsere har benyttet, som fortæller, at de har lært at læse ved at følge med i teksten under oplæsning eller salmesang. Her blev lydindtrykket fra de voksnes udtale af de kendte ord forbundet visuelt i barnets bevidsthed med billedet af de trykte ords bogstavrækker. Og med tiden har tilsynekomsten af de samme bogstaver i mange forskellige ord ført til en voksende indsigt i alfabetisk skriftens lydprincip. Over tid og ved at have voksne at tale med om deres iagttagelser har børnene kunnet følge deres egen vej ind i skriftsprogets mysterium, som altså slet ikke er et mysterium, når barnet går den meningsfulde vej fra spændende ord til bogstaver, og ikke omvendt, som det i dag gøres i dagtilbud og børnehaveklasse. Mange forældre, pædagoger og lærere føler sig da også utrygge ved de ministerielt fastsatte bogstavtests og indlæringsforløb. Men værre er det, når børnene reagerer negativt på den kunstige indlæring af enkeltbogstavets navne og lyde, løsrevet fra enhver form for normal sprogbrug og naturlig anvendelse af skriften. På talesprogsområdet ville bogstavtræningen svare til, at indvandrere skulle begynde deres

danskundervisning med at lære de vokaliske og konsonantiske lyde og så først efter en bestået lydtest kunne begynde på den egentlige danskundervisning. Det kan enhver vist se det skøre i. At den samfundsorganiserede læsestart i hele den vestlige kulturkreds ikke tager udgangspunkt i sprogets betydningsbærende enheder, ordene, men i bogstaver og lyde, er en historisk fejltagelse, som man engang i fremtiden vil kigge tilbage på med undren. Forklaringen skal findes i skolens raison d'être, som altid har været at lære børn at læse, skrive og regne, og i de videnskabsgrene den støtter sig på, indlæringspsykologi og læseforskning. I vore dagens fuldt udviklede skriftsamfund ville den naturlige ansvarsfordeling være, at læsestarten fandt sted som en uformel social praksis i familie og dagtilbud, og skolen så fra barnets første skoledag videreudviklede de medbragte læse- og skrivefærdigheder i bredden og dybden med mulighed for tidligere end nu at arbejde med forskellige genrer, faglig læsning og en seriøs brug af computer og internet. Dét ville betyde et anseligt fagligt løft i forhold til nu – ikke bare i læsning/skrivning, men generelt. Som det er i dag, tilrettelægger dagtilbud og skole imidlertid deres sprog- og læseundervisning efter ministerielle anvisninger udstukket af uddannelsespolitikere, der lytter til læseforskere, som mener, at 'indlæring af skriftsprog er unaturligt for mennesket og i modsætning til taleindlæring kræver en forudgående opmærksomhed mod talesprogets enkeltlyde, som kun kan opnås ved undervisning og træning'. Jamen, det er jo præcis opskriften på den undervisning, vi ser i dag. Hvorfor det netop er dén forskningsgren, der internationalt har politikernes bevågenhed og tillid, fører det for langt at komme ind på her. Men at disse forskere i hvert fald ikke har forstået den pædagogiske betydning af den otte hundredårig gamle adskillelse mellem skriftens ord og af den seneste skriftkulturelle eksplosion i de vestlige samfund, er indlysende. I vores sammenhæng er det så interessant, at en anden del af det internationale læseforskersamfund derimod mener, at 'talesprog og skriftsprog læres bedst ved at blive brugt meningsfuldt og med et formål sammen med andre mennesker, frem for ved øvelser, træning og tests'. For det er jo præcis opskriften på dét, jeg har skrevet om her - en læsestart som uformel social praksis, hvor barnet fra lille gradvis inddrages i en meningsfuld brug af skrevet og læst sprog sammen med nære voksne eller søskende. En inspirerende vejledning i, hvordan man naturlig og lystbetonet kan indføre barnet i skriftsprogets verden, er Linea Bjerrum Niensens bog Skrive- og læsekultur for børn, udgivet på DreamLitt i 2016.

Hjemmesider om emnet: www.kjertmann.dk og www.ordkunsten.dk